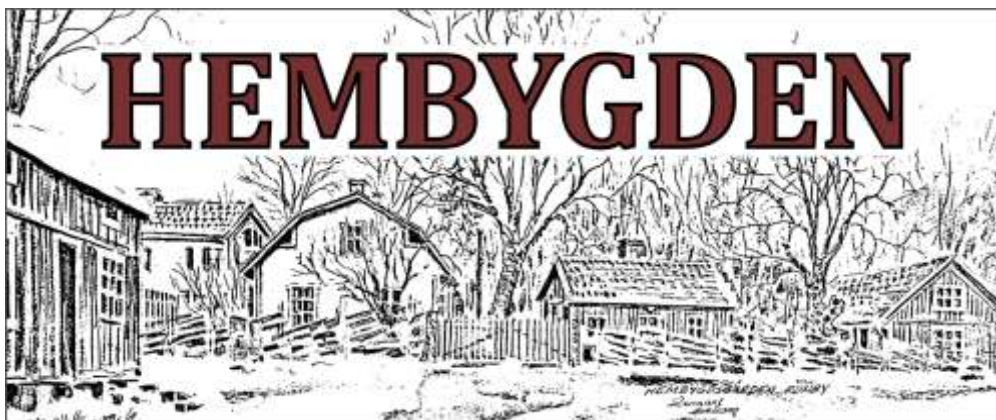

HEMBYGDEN

Medlemstidning för Upplands Väsby Hembygdsförening
Nr 1 · Februari 2020. Årgång 49.

Innehållsförteckning

Ordföranden har ordet	3
Föreningens aktiviteter	4
Natur- och kulturvård i Upplands Väsby	6
Vem var Johannes Bureus?	8
Värdelöst för andra men inte för mig	10
Två av de tre första kokboksöföfattarinnorna fanns i Ed	14
Vädret på en pinne	21
Gummibandet - Från en separator till Tullinge	22
I backspeglarna	26
Upplandskubb – historiskt bröd med EU-skydd	30
Vad händer med grinden till hembygdsgården?	31
Varför heter det så?	32
Sevärt i Väsby - Friluftsmuseet Gunnes Gård	34
Korsord 1 - 2020	37

Omslagsbilden på föregående sida: Rådjuren har hittat välsmakande rönnbär vid Anevägen. Den vägen ligger vid Sjukyrkoborget alldeles söder om Eddaparken. Foto: Bo Lindman.

Nästa nummer av Hembygden planeras att komma ut i vecka 18. Manusstopp inför det numret är den 1 april 2020. Välkomna med bidrag, som skickas till Hembygden, Box 40, 194 21 Upplands Väsby eller via e-post till info.uvhbf@gmail.com.

För innehållet i artiklarna svarar respektive författare.

Ansvarig utgivare: Klas Lundkvist

Redaktionsgrupp: Inga Lisa Gustafsson, Gunilla Ahlberg, Margareta Norén, Leif Welander, Klas Lundkvist och Bo Lindman

Layout: Bo Lindman, BL Informationsutveckling

Tryck: Trycksmedjan AB. Tryckt med miljövänliga färg- och pappersval i 750 ex.

Ordföranden har ordet

Då du får detta nummer, det första för 2020, är vi en bra bit in på det nya året.

Föreningens första arrangemang för året är söndag 23 februari 13.00 då under tecknad berättar och visar diabilder under rubriken "Nedslag i Svensk industrihistoria och några utblickar i Norden och Europa".

Lördag 21 mars 13.00 är det årsmöte. Föreningens årsmöte är viktigt: det är då vi utvärderar det gångna året och slår fast inriktningen för arbetet under det kommande året och väljer ny styrelse. Varmt välkomna!

Klas Lundkvist

3 januari 2020

Fotograf: Elsa Anagnrius

Hembygdsgården i vinterskrud

Foto: Bo Lindman

Föreningens aktiviteter

*Här presenteras de aktiviteter
som planerats under den aktuella perioden.*

Söndag

23

Februari

Nedslag i Svensk industrihistoria och några utblickar i Norden och Europa

Klas Lundkvist berättar och visar diabilder kl 13.00
i Ladugården, Hembygdsgården.
Kaffeservering.

Lördag

21

Mars

Årsmöte

Hembygdsföreningen har denna dag kl 13.00 sedvanliga
årsmötesförhandlingar i Ladugården vid Hembygdsgården.
Det blir även musikunderhållning med Messingen Jazz
Messengers och kaffeservering.

Tisdag

21

April

Vandring i Prästgårdsmarken och Eds allé

Klas Lundkvist leder vandringen, som startar kl 13.00.

Anmälan till Klas Lundkvist på tel 070-673 63 47. Han ger
också ytterligare information.

Torsdag

23

April

Vandring i Prästgårdsmarken och Eds allé

Klas Lundkvist leder kvällsvandringen, som startar kl 17.30.
Det är samma vandring som ovan.

Anmälan till Klas Lundkvist på tel 070-673 63 47. Han ger
också ytterligare information.

Därefter har vi:

Konstutställning 9-10 maj, Trädgård och hållbarhet 17 maj, Mors dag 31 maj, National-
dagen 6 juni och Ekumenisk friluftsgudstjänst 14 juni.

Upplands Väsby
Hembygdsförening

Årsmöte

Hembygdsföreningens medlemmar
kallas till ordinarie årsmöte
lördagen den 21 mars 2020 kl 13.00
i Ladugården vid Hembygdsgården.

På årsmötet behandlas de punkter som finns i våra stadgar. Verksamhetsberättelse, bokslut och revisionsberättelse för 2019 tillhandahålles på årsmötet. Där finns också förslag till verksamhetsplan och ny styrelse för 2020.

Eventuella motioner ska vara styrelsen tillhanda senast tre veckor före årsmötet.

Efter mötesförhandlingarna blir det musikunderhållning med Messingen Jazz Messengers och kaffe.

Hjärtligt välkomna!

Natur- och kulturvård i Upplands Väsby

Det fanns en tid, då vår bygd var nästan helt skövlad på skogsväxt – då byggnadstimmer måste införskaffas från andra landsdelar, under det att skogsmarkerna här i Stockholmstrakten i sin kalhuggna nakenhet låg öppna för milsvid utsikt som t.ex. från det s.k. Sjukyrkoborget. Namnet förekommer för första gången på en lantmäterikarta från 1708 och betecknar där den punkt, varest Smedbys, Grimstas, Sandas och Odenslundas ägor strålar samman. Därifrån ser man ingalunda några sju kyrkor i våra dagar, även om man förr kunnat göra det. Landskapet är sedan länge skogsbärande. Vad människorna fördärvade har naturen själv återställt.

Den moderna tidens sand- och grus-exploatörer skadar landskapet på ett varaktigare sätt. När de gräver sönder och schaktar bort, försvinner något som aldrig blir återställt i sitt förra skick. Den generation som från sin barndom minns Stockholmsåsen på sträckan genom Rotskogen (Rotebro-Hammarby kyrka) och kan framkalla bilden av dess utseende innan den stora nivelleringen satte in och höjder rentav förvandlades till gropar, har svårt att finna de förlorade skönhetsvärdena balanserade genom den användning för allmännyttiga, praktiska ändamål, vartill det bortförda materialet

Särtryck ur artikel om Smedby gård av fil. mag. Göran Strömbeck.

Införd i Upplands Väsby Nytt nr 45 och 46, 1964

har fått tjäna, det må vara vägunderhåll, framställning av betong eller annat.

Landskaps- och kulturminnesvårdens företrädare möter ofta den utsagda eller öppet uttalade invändningen, att de i verklighetsfrämjande nit spjärnar emot en progressiv utveckling. Så hänsynslös är inte den realistiska hembygdsvård, som endast begär en rimlig kompromiss mellan behoven i nuet och aktningen för det förflutna, mellan teknikens stenkross och grävskopa å ena sidan och kärleken till natur och historia å den andra. Det är ingalunda något musealt självändamål man gör sig till talesman för, när man riktar uppmärksamheten på bygdens naturvärden och kulturminnesmärken och betonar vikten av vård och bevarande.

En gammal by med runstenar och förhistoriska gravfält skall exploateras för modern bostadsbebyggelse – landsbygd förvandlas till samhälle av stadens typ och blir föremål för massinflyttningar av främlingar. Hur skall det gå med hem-

bygds känslan? Hur många av nykomlingarna skall känna sig ha fått en ny hembygd, ej endast en ny bosättningsort? Och hur skall det gå med den gamla miljön? Blir det bensinstation på gravfält? Blir det höga hyreshus, där de små bondstugorna ännu står? En variation av det klassiska missgreppet att låta bostadskolosser i åtta våningar tränga sig tätt in på ett herrgårdshus från 1700-talet – tillåta dem att med sina tunga, miljöfrämmande huskroppar helt belamra park och trädgård?

Eller skall man ha ädelmod nog att lämna ett väl tilltaget grönområde kvar till den gamla byn – ett orört skogsreservat, i vilket trädgårdarna med sina backar, hagar och fornminnen får gömma sig undan till glädje även för de nyinflyttade.

Göran Strömbeck

Nivellering, som nämndes i texten, betyder här att man utjämnar de olika delarna av markytan så att de ligger i samma plan.

Idag, med facit i hand, vet vi hur det gick och att man kan rikta in sig på ny bebyggelse i nya områden. Men visst är det bra att tänka efter före?

Red.

Grustaget växer

Under det senaste året har något ovanligt hänt. I grustaget har man inte bara hämtat olika former av stenmaterial. Man har också fraktat dit material. Enligt uppgift kommer stenmaterialet från sprängningarna av tunnelarna för E4 Förbifart Stockholm.

Foto: Bo Lindman

2020

Nu är vi inne på det nya härliga året 2020.

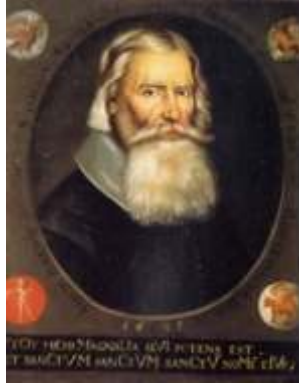
För hundra år sedan var det 1920, och då var Gustav V kung i Sverige. Under detta år infördes systemet med motbok för att minska supandet. Alla kunder måste ha en bok där alla köp på Systembolaget registrerades. Det här året infördes också hålkort i Sverige med SKF (tillverkare av kullager) som föregångare.

För 50 år sedan öppnades den allra sista svenska tvåkammarriksdagen. Då var det 1970, och under det året började Sveriges Radio-TV sända i färg över hela Sverige.

Under tio år hade The Beatles varit omättligt populära bland ungdomen. Slitningarna mellan bandmedlemmarna hade nu gått så långt att bandet splittrades.

Bo Lindman

Vem var Johannes Bureus?

Johannes Bureus. Foto: CCO

Johan Bure (1568 – 1652) eller med den latiniserade formen av namnet, Johannes Bureus, kan sägas vara den store pionjären inom den svenska runforskningens historia. Han föddes i en prästfamilj i Åkerby socken i Uppland, men blev föräldralös tidigt. Genom välvilliga personers försorg fick han hjälp med skolgång och högre studier, först som nioåring i Uppsala skola, därefter i Gråmunkeholmens skola i Stockholm och så småningom vid Uppsala universitet.

Han var troligen vad man skulle kunna kalla ett universalgeni med en stor kapacitet och kunskapsbredd, språkbegåvad och konstnärlig. År 1590 fick han anställning i Johan III:s kansli som skrivare och konstnär. Ungefär samtidigt började hans intresse för landets fornhistoria ta fart, vilket ledde till ingående studier av runor och runristningar.

Johannes Bureus var en mycket skicklig tecknare och var dessutom den förste svensk som behärskade konsten att tillverka såväl kopparstick som träsnitt. Kunskaper som kom väl till pass när han skulle publicera sina arbeten. År 1599 färdigställde han det första tryckta vetenskapliga verket om runor, ”Bures stora runtavla”. Det var en koppargravyr i folioformat som han själv utfört. En pedagogiskt upplagd tavla med mängder av informa-

tion – om runornas ljudlära, stavningsexempel, runornas motsvarighet i det latinska alfabetet, avbildningar av runstenar m.m. Arbetet belönades med ett kungligt tillstånd att resa runt i Sverige och rita av runstenar.

Bureus arbete med forntiden och runologin värdesattes mycket högt och fick starkt kungligt stöd. I början av 1600-talet skulle han få åka utomlands för att studera vid olika universitet och vidga sina vyer. Men – resan stoppades i sista minuten. Bureus var alltför värdefull för landet – fornhistorien skulle gå förlorad om han skulle dö i utlandet! Så – i stället för att få resa iväg utsågs han till prins Gustav Adolfs privatlärare. En för Bureus gynnsam vänskap utvecklades. Han utnämndes så småningom, kort före Gustav II Adolfs död, till riksantikvarie, den förste i Sverige som fick den titeln.

Att samla uppgifter om och avbilda runstenar var hans främsta uppgift, inte minst för eftervärlden. Han avbildade sin sista runsten år 1647. Tillsammans med sina medhjälpare kom han att behandla över 600 runstenar. En av dessa medhjälpare var kyrkoherden i Fresta, Martinus Aschaneus, som år 1630 fick fullmakt att resa runt i riket och leta rätt på fornminnen. Kunskapen om existensen av många runstenar (vissa är försvunna idag) och deras ursprungliga placering har vi Johannes Bureus att tacka för.

Själv ansåg han att hans främsta gärning fanns inom mystiken. Han var nämligen mystiker och hade teorier om runornas förborgade magiska innebörder vid sidan av det rent vetenskapliga arbetet med dessa. För honom fanns ingen motsättning i det. Han hade också apokalyptiska föreställningar och förutspådde att världens undergång skulle komma den 5 maj 1647. Profetian slog inte in!

Margareta Norén

Vill man läsa mer om Johannes Bureus och hans tid kan man ta sig an den augustiprisnominerade boken "Vid tidens ände" av Håkan Håkansson. Den kom ut 2014.

Polismuseet

Utställningen Avtryckaren kommer visa 150 år av polisfotografi. Den baseras på ett urval av brottsplatsfotografier, porträttfoton och de hundratusentals fotografier på människor som blivit fotograferade när polis griper in i deras liv. Jag har fått veta att det kommer att finns med material från Ryssmorden.

Utställningen berättar också om hur polisen arbetar med fotografier i vår samtid och framtid. Och ställer frågan vem blir fotograferad av polisen idag?

Gå själv eller tag med några barn och besök Polismuseet, som ligger bredvid Tekniska museet. Utställningen öppnar den 7 februari 2020.

Bo Lindman

Ljudberättelser nära Stockholm

Nu kan du höra spännande berättelser från många platser i Stockholms närhet. När du väl är på rätt plats kan du lyssna direkt i din egen mobiltelefon.

Projektet "Tillgängligt landskap åt alla" syftar till att det skall vara lätt att besöka, upptäcka och njuta av kulturhistoriskt spännande platser i Stockholms län. Med de ljudguider som finns blir upplevelsen både bekväm och stark. Det finns också ljudguider som är anpassade för synsvaga. Om man vill så går det att ladda ner ljudguiderna. Platserna går att besöka med rullstol och barnvagn och de flesta har både toalett- och fikamöjligheter.

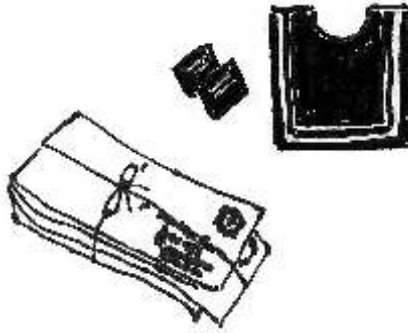
I Upplands Väsby är "Gunneshuset" en av de platser man presenterat.

Du hittar information om ljudguiderna på <http://irismedia.se/landskapetshistoria/>

Bo Lindman

Värdelöst för andra men inte för mig

Många prylar som man har är ju helt värdelösa och skulle inte ens gå att sälja på loppis. Men för en själv kan de ha ett gårdagsvärde, som ingen annan förstår och jag har letat fram några saker som för tankarna till min far, mor, bror, mormor och en kusin.

Efter min bror Gunnar sparade mamma i alla år en mörkblå sjömanskrage med vita band och likadana manschetter. Av storleken att döma måste de ha suttit på någon bussarong han haft i två-treårsåldern. Han växte väl ur den men krage och manschetter togs tillvara för eventuellt återbruk. Något sådant kom aldrig till stånd men persedlarna är bevarade.

Gunnar gick till sjöss som femtonåring, gjorde lumpen i flottans bussaronger och skrev brev från all världens hamnar. Alla breven börjar likadant: Hej syrran! Hur mår du? Jag mår bra. Vi ligger här i Rotterdam, Riga, Melbourne, Tunis, Hull och lossar/lastar vad det nu kunde vara.

Gunnar är död sedan länge. En del brev är kvar. De är runt sextiofem år gamla. Ibland funderar jag på vad som drev honom att oftare skicka brev till sin yngre syster än till föräldrarna.

Efter pappa har jag en näverkorg, som han gjort på plats i skogen vid något tillfälle då han hittat ett prima lingonställe. Bara att så där kunna riva av litet björknäver, forma det hela till en korg, staga med en vidja och sätta handtag över. Vips, en korg!

Pappa var väl vad man skulle kunna beteckna som ”händig”, fast i dubbelt motto. Han kunde jaga, fiska, slakta, flå, slå med lie, tälja och snida i trä och horn, snickra, måla och tusen andra saker. Stoltast tror jag han var över en fiol, som han byggde bara för att se om han kunde.

Vid en källarröjning kom allt möjligt fram som inte sett dagens ljus på länge. Jag frös till is när mammas gamla julbonad dök upp i en låda. Kom inte ihåg att jag sparat den men den minner otvetydigt om mamma, för hon tyckte om den. Det är en bonad av ljus bomullsväv, där man ser de tre vise männen på kameler i påklistrat svart glanspapper, belysta av en guldappersstjärna ovanför. Allt är hur smaklöst som helst och vad mamma såg i den bonaden är förborgat. Det är jag som har klippt ut de där figurerna efter en mall, som mamma fått av ”tant Gerda”, som väl hade en likadan

Fel bild

I det förra numret av Hembygden hamnade fel bild över minnesorden om Michael Olausson på sidan 12. Vi beklagar djupt det inträffade misstaget, som tyvärr passerade genom våra egna kontroller.

Det är inte Michael Olausson på den runda bilden. I stället visar bilden Björn Ambrosiani, en annan av våra föredragshållare. Vi har varit i kontakt med de berörda familjerna.

Red.

Arbetsgrupper

Länsförbundet har flera intressanta arbetsgrupper som gör hembygdsrörelsen synlig. De arrangerar seminarier, föreläsningar och vandringar. Flera av grupperna ger ut nyhetsbrev.

Läs mer om grupperna på hembygd.se/stockholm

Red.

Varför dör bina?

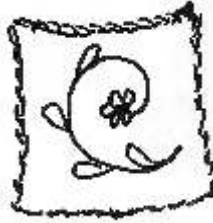
Det kan finnas många anledningar till att bina dör. Den svåraste perioden för ett bisamhälle är vintern, då bina sitter inne i bikupan.

För att hålla värmen måste man ha gott om vintermat liksom många unga och friska bin. Eventuella sjukdomar eller kvalster kan vara förödande. Många gånger måste bisamhället få hjälp av biodlaren.

Alla bin i kupan skall hålla drottningen sällskap under hela vintern och fram till våren. Och när värmen återvänder på våren kommer det att födas nya bin.

Nils Blomberg

bonad, kan jag tro. Fattar inte varför jag sparat den och släpat den med mig hela livet. Den har aldrig varit uppsatt någonstans. Om jag kastade den eländiga julbonaden? Nej då, jag vek ihop den i samma veck och lade försiktigt tillbaka den i dess tidigare gömsle. Det blir något för kommande generationer att undra över.

En lavendelpåse, som tillverkats av min kusin Gunnel, har jag sparat. Den är dekorerad i fritt broderi med vackra färger och djärva slängar. Gunnel hade broderat ett antal sådana påsar till någon försäljning, där biodlarföreningen, där hon och hennes sambo var medlemmar, skulle delta. Honungsförsäljning var förstås det väsentliga och allt annat vid sidan av. Det var svårt att få tag i tillräckligt med lavendel för att fylla de där påsarna minns jag, till slut kunde hälsokostaffären bistå. Det är inget särskilt med den där lavendelpåsen, men spara den ska jag göra. Den påminner om Gunnel själv, väldoftande, med varma färger och djärva slängar.

Min biologiska mormor dog i början av 1900-talet men hennes efterträdare, som jag kallade mormor, levde till 1952 och jag fick följa med mamma till lägenheten hon hade bott i, när kvarlåtenskapen skulle fördelas. Min kusin Arne och jag kunde inte låta

bli att rota i byrålådor och flamsa på barns vis. De närvarande vuxna hutade åt oss men bestämde att vi också skulle få ett par saker efter mormor. Vad som kom på Arnes lott minns jag inte, själv blev jag tilldelad en kantstött Rörstrandsterrin utan lock, två kopparbunkar och en brosch i form av en camé. Broschen är tung, möjligen är bottenplattan gjord av mässing. Det som är ovanligt med den är att själva camén och dess bottenplatta är svarta och infogade i en oval ram, ornamenterad med blommor och blad. Det utskurna kvinnohuvudet ser ut att ha någon sorts schal i kopparfärg. Låsanordningen på baksidan är trasig och har varit lagad tidigare, låsfästet är löst på ett klumpigt sätt. Förmodligen är värdet ringa. Broschen är säkert gammal, hundra år eller så. Möjligen kan den ha varit ett sorgesmycke, mormor var änka när hon gifte om sig med min morfar.

Sådana helt värdelösa saker är jag säker på att många andra, i likhet med mig, har sparat och bevarat. Om man inte som Karl Bertil Jonsson raskt avhänder sig faster Märta's tändstickstavla med Bodens fästning, är det risk att den blir en följeslagare för livet.

Text och teckningar: Inga Lisa Gustafsson

Bonad sydd med tänkvärd text.

Foto: Bo Lindman

Hammarby

Hammarby socken har medeltida ursprung. Namnet kommer från kyrkbyn. Det dyker upp som **Hamarbo** år 1291 och som **Hammarby** år 1323. Den första delen i namnet är **hammar**, vilket betyder "stening höjd" eller "stenbake". Den andra delen **by** står för "gård eller by".

Socken har hört till Vallentuna härad. De indelta soldaterna tillhörde Livregementets dragonkår, Livskvadronen, Livkompaniet. Socken hade också indelta båtsmän, och de tillhörde Södra Roslags 2:a båtsmanskompani.

Vid 1862 års kommunreform i Sverige övergick socknens ansvar för de kyrkliga frågorna till Hammarby församling och för de borgerliga frågorna till Hammarby landskommun. Landskommunen uppgick 1952 i Upplands-Väsby landskommun, som 1971 ombildades till Upplands-Väsby kommun.

Bo Lindman

Två av de tre första kokboks författarinnorna fanns i Ed

Naturligtvis känner du redan till att Cajsa Warg har anknytning till Upplands Väsby. Men visste du att vi i trakten haft en annan kvinnlig kokboks författare? Här berättar vi om de tre första kokboks författarinnorna i Sverige.

Margareta Elzberg var först

Den första kokboken av en kvinnlig svensk författare kom ut 1751. Boken skrevs på svenska av Margareta Elzberg och hade titeln ”Försök til en Pålitelig Matrednings-Bok”. Enbart hennes initialer M.E.B stod på bokens framsida, så som det var vanligt på den här tiden med de kvinnliga författarna.

Husmamsell

Margareta Elzberg kallades ibland för Maria. Hon förestod hushållet hos ett herrskap och styrde det mesta kring köket och matlagningen. Som husmamsell ansvarade hon för tjänstefolk, inköp, matlagning, kort sagt allt som hör till ett hushåll. Man vet att hennes kokbok kom ut i Stockholm, så troligen bodde hon där. Men så mycket mer om författarinnan vet man tyvärr inte.

Tidig näringsfysiolog

Året 1733 hade det redan kommit ut en kokbok på svenska. Den boken var en översättning från en tysk bok, ”Leipziger kochbuch”, och författarinnan till den

hade namnet Susanna Egerin. Margareta Elzberg menade att den översatta boken inte fungerade så bra i Sverige. Maten från andra länder passade inte den svenska smaken. Därför skrev hon en egen kokbok.

Margareta Elzbergs pålitliga matredningsbok innehåller 270 recept. I några avsnitt behandlar hon den tidens festmåltider med anrättningar i flera omgångar. Till dessert beskrev hon ibland fat med bakelser, massor med färsk frukt och konfektyrer arrangerade i pyramider.

Framför allt framhåller hon matlagningens grunder. Hon skriver att matens egenskaper och tillredning har väldigt stor betydelse. I väldigt hög grad påverkar maten hela människan, människans hälsa och liv. Margareta Elzberg var en tidig näringsfysiolog. Hon vände sig också mot den stora användningen av kryddor. Visst hade hon kryddor i sin mat, men hon minskade lite grann på mängden.

Cajsa Warg var den andra kokboksförfattarinnan

Under 1700-talet turades Hattar och Mössor om att styra Sverige. På 1750-talet kom tankarna på att alla naturtillgångar skall utforskas och råvarorna förädlas inom riket. Industrin skall utvecklas i likhet med den som finns utomlands. I Sverige lever och verkar sådana storheter som Carl von Linné, Emanuel Swedenborg, Olof von Dahlin, Carl Mikael Bellman och Hedvig Charlotta Nordenflycht.

Stockholm brinner

Branden i juni 1751 började i Klara och rasade under flera dagar. Drottninggatans borgarhus låg nu i riskområdet. Röda fanor uppe på Brunkebergsåsen signalerade om brandens fara och dess risker. Det tog lite tid innan underrättelsen om branden nådde ut på landet. Rapporten kom till husföreståndarinnan på det Klinckowströmska lantstället Löfsta i Ed socken.

Husföreståndarinnan Christina Warg beordrade genast fram kusk, häst och vagn. Hon måste genast se till herrskapets hus inne i Stockholm. Det ligger i riskområdet på en liten tvärgata vid korsningen mellan Brunkebergsåsen och Drottninggatan.

Christina Warg ville inte se ett nedbrunnet hus i stället för det hem som hon ansvarade för. Branden släcktes innan den nådde fram till det hus där paret Klinckowström bodde med sin personal. Herrskapets fina inventarier var i säkert förvar liksom Christinas värdefulla anteckningar. Christina Warg skrev nämligen på sin kokbok till hjälp för unga matmödrar.

Skriver kokbok

Kristina kallades ibland för Cajsa. Hon hade då ingen aning om att hennes bok skulle bli så berömd.

Cajsa Warg satt på vinterkvällarna i sin kammare och skrev med spetsad gäspen-

Cajsa Wargs kokbok såg ut så här. Foto: CCO

na på papperet. Skrivandet kunde ske medan talgljuset var tänd. Den situationen gjorde att hon i sin hjälpreda tog med hur man kan tillreda bläck, hur man får bort fula bläckfläckar på tyg och hur man gör för att koka och stöpa talgljus.

Släkt med husmor

Anna Christina (Cajsa) Warg föddes 1703 i stadskärnan av Örebro. Hennes föräldrar var Anders och Catharina Warg. I familjen fanns också systemen Anna Catharina under Christinas uppväxt. Men pappan dog redan 1708 då Christina bara var 5 år. Mamman gifte om sig och flyttade till Borggårds bruk i Hällestad, som ligger i nordvästra Östergötland. Troli-

gen var det där Christina lärde sig massor med viktiga saker. Hon lärde sig att läsa, skriva och räkna, liksom matlagning och andra nyttiga hushållskunskaper. Vid 16 års ålder flyttade hon till Stockholm för att hushålla åt en släkting.

Cajsa Warg fyllde 48 år den 23 mars 1751. Hon hade vid det laget skött hushållet åt Catharina och Leonard Klinkowström i mer än 30 år. Det hade Cajsa gjort omsorgsfullt både i Stockholm och på familjens gods Lövsta i Ed. Hon var faktiskt släkt i huset, nämligen kusinbarn till Catharina.

I Cajsa Wargs kokbok fanns det till exempel ett recept på kålrollader.

Foto: CC0

Självhushåll

Familjen Klinckowström var faktiskt självförsörjande på många matvaror. Det mesta man behövde i köket levererades från lantstället Lövsta i Eds socken. Cajsa Warg lärde sig allt fler hushållskonster. Förutom att koka god mat kunde hon exempelvis brygga öl, tillreda kryddat brännvin, koka såpa och bleka väv.

Änkling och adlad

Leonard Klinckowström var ämbetsman med en god privat förmögenhet. Han hade blivit änkling 1757 och adlad 1759. Just året 1759 blev inte så muntert, för senare under samma år dog han. Lantegendomen Lövsta såldes. Cajsa fick enligt testamentet besittningsrätt till en lägenhet i det Klinckowströmska huset i Stockholm.

Välformulerad kokbok

Cajsa Wargs kokbok blev mycket värdefull för den tid hon levde i. Boken riktade sig till dem som skötte hushållet i finare familjer. Hon blev 1700-talets mest kända kokboksförfattare, och hennes bok såldes i mycket stort antal.

Det är lite svårt att inse att Cajsa Warg är författare till sin kokbok. Hennes ”hjälpredda” är i många stycken väldigt välformulerad. Hon uttrycker sig mycket väl och det märks att hon skrev flitigt. På Kungliga Biblioteket har man hittat andra alster skrivna av Anna Christina Warg. Till exempel har man återfunnit en begravningsdikt av henne, och i den dikten finns det många fina formuleringar.

Anna-Maria Rückerschöld var den tredje

Anna-Maria Rückerschöld föddes 1725 och växte upp på familjens stadsgård i Hedemora i Dalarna. Pappan hade först efternamnet Rücker. Efter det han blivit adlad blev efternamnet Rückerschöld. Ibland under uppväxten var Anna-Maria i Stjersunds bruk. Hon var nämligen dotterdotter till Christopher Polhem, som bodde där. Han var uppfinnare och duktig industriman. Som du säkert vet har han kallats för ”den svenska mekanikens fader”.

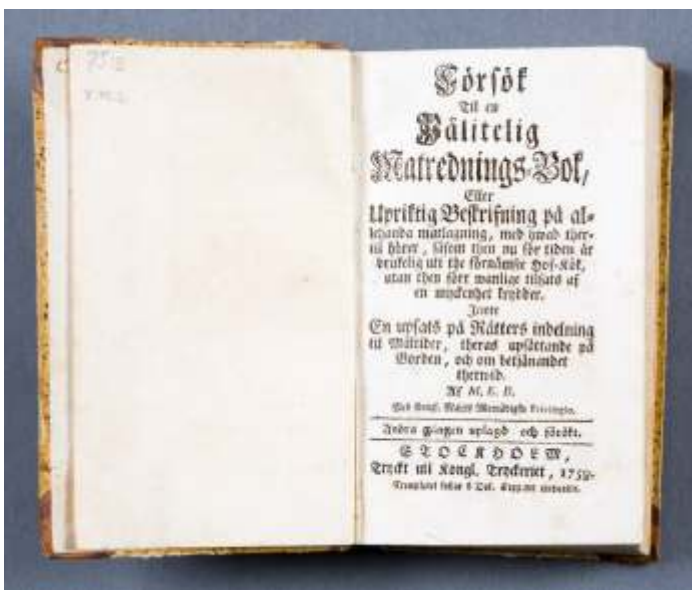
Bildar familj

Anna-Maria gifte sig med Jonas Dahl när hon var 25 år. Som brukligt var förr i tiden behöll hon sitt flicknamn Rückerschöld. Som gift kvinna flyttade hon 1760 med familjen till Sätra gård i Eds socken. Till sammans fick paret fyra barn, och familjen levde på Sätra i minst tio år. Omkring år 1775 flyttade de in till Stockholm och Maria församling.

Ger ut böcker

Under pseudonymen Fru ***D gav Anna-Maria Rückerschöld ut en böneskrift, åtta sidor lång, där hon framhåller hur viktigt det är med yrkesskolor, flickskolor, hushållsskolor och ogifta kvinnors rätt till förvärvsarbete. Hon var verkligen tidigt ute med dessa åsikter.

När Rückerschöld var 60 år gav hon ut en lärobok i hushållning. Den hade den långa titeln ”En liten hushålls-bok,

Anna-Maria Rückerschölds kokbok hade titeln "Försök till en pålitelig matrednings-bok". Den kom ut 1759, och ett exemplar finns bevarat på Skoklosters slott. Foto: CC0

innehållande säkra underrättelser, om beredning av hvarjehanda äteliga varor, unga husmödrar till tjänst". Hennes 79-sidiga bok är fullmatad med erfarenheter inom hushållsområdet. Den innehåller inköp, bevarande av matvaror, ölbryggnig och matlagning. Potatisen är en nymodighet, så boken innehåller många potatisrätter. Hon framhåller också odling av grönsaker och hur man tar dem tillvara. Frukt och bär bör folk också lära sig att odla, plocka och tillaga. Hon skriver i boken att detta näringsområde liksom lingonen i skogen skulle kunna bli mycket viktiga för den svenska ekonomin.

Förutom några recept ger hon i boken mängder av anvisningar. Det är väldigt viktigt att hushållerskan med kraft bidrar till "Balansen och fridfullheten" i huset. Tjänstefolket skall behandlas så att de inte blir bortskämda. I ett senare läge kan hushållerskan nämligen tvingas snåla. För att undvika upprördhet skall hon vara konsekvent i sitt agerande. Hushållerskan skall inte ställa sig in hos herrskapet. Om det är något hon inte håller med om, kan hon själv påvisa deras fel med vänliga ord och milda förmaningar. Av hennes formuleringar inser man att den kvinna som ansvarar för hela hushållet skall styra verksamheten på ett självständigt sätt.

Anna-Maria tycker att vi skall ta tillvara på våra råvaror. Matrester kan hushållerskan ge vidare till de fattiga hellre än att ge dem till katter och hundar.

I boken framhåller hon egenskaper som den ideala matmodern ska ha. Ibland skriver hon på ett lekfullt sätt om mångfalden av kvinnans egenskaper och dygder.

Matmodern skall vara välvillig, gynnsam och godartad, vilket ger en komplex kvinnobild. Rückerschöld visar tydligt att yngre kvinnor bör sträva efter bredare kunskap och kristen livsstil.

Fler böcker

Anna-Maria Rückerschöld gav på egen bekostnad ut en mindre bok. Den boken hette "Fattig Mans Wisthus och Kök".

Den boken innehåller inga recept, utan är en lärobok i hushållning. Men hon skrev fler böcker. 1796 kom "Den nya och fullständiga kokboken" ut. Fyra år senare hade hon skrivit färdigt en ny bok, och då gavs hennes testamente "Hushålls-Catechesen" ut. Fem år därefter dog hon i Stockholm, och året var då 1805.

Alla dessa tidiga kokböcker är goda bidrag inom ett område, som är en viktig del av det svenska kulturarvet. Kokböckernas författarinnorna och deras verk har inte alltid varit så särskilt synliga. Efter sina förtjänster bör dessa kvinnor verkligen lyftas fram i de pedagogiska verksamheterna inom skolor, hembygdsföre-

Kokta Potater.

Äro aldrabäst i sina skal strax de komma af elden; då serveras de i en servet och ätas skirdt smör; ty omstufwade i mjölk taga de en hårdhet åt sig som är swår at smälta för magen, och är et bewis at de kunna mest wara henne förutan, så framt de icke äro på anförde sätt upprörde, och äfwen då til få behof. Mandel tåla de icke heller til kamrat, ty man har funnit dem deraf blifwa klibbiga och tunga.

Ur avsnittet "Något om Potates" i
"Den Nya och Fullständiga Kok-Boken"
av Anna-Maria Rückerschöld

ningar och museer. Det är viktigt att ha som utgångspunkt att deras kok- och hushållningsböcker är produkter av mycket viktiga tankar från deras egen tid.

I böckerna finns budskapet att flickorna måste ta eget ansvar och bli kunnigare inom hushållskunskaper. Målet är tydligt: ingen man vill gifta sig med en okunnig flicka. Som gifta får de ansvaret för hushållet och dess förvaltning.

Matlagningen och hushållningen är till sin karaktär sådan att den kräver mycket god ordning. Det blev allt mer viktigt med vaksamhet och noggranna tillagningsmetoder. Matlagning handlar till stor del om matens roll för hälsan. I konsekvens med detta skall var och en i hushållet veta sin plats. Man måste vara vaksam och ha noggranna tillagningsmetoder. Det metodiska köksarbetet gör också att maten kan beredas till en låg ekonomisk kostnad.

De tre första kokboks-författarinnorna hade ju många kloka råd kring hushållningen och matlagningen. Bra att de spred sina budskap i tryckt form. Mycket av tankarna i de tidiga kokböckerna är ju lika aktuella idag.

Tänk, det var ju nästan så att Anna-Maria Rückerschöld hade träffat Cajsa Warg i Eds socken! Det skilde bara något år mellan de tidsperioder då de bodde där. Cajsa var återkommande på Lövsta fram till 1759, och Anna-Maria flyttade till Sättra 1760. Det kan man verkligen kalla för ett märkligt sammanträffande inom kokböckernas och hushållningens områden.

Bo Lindman

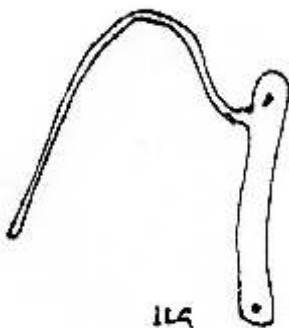
Källa: "Cajsa Warg, Hiram och de andra" av Inger Ärlemalm, utgiven 2000 på Ordalaget Bokförlag.

Ur
TIDEVARVET

Ur nummer 15 för 1931

Vädret på en pinne

Väderpinnar brukar man kunna köpa på marknader ibland tillsammans med andra mer eller mindre humoristiska slöjdealster, t.ex. myggholkar och annat.

Myggholkar har nog ingen större praktisk funktion utom som blompinnar, möjligen, men väderpinnen fungerar. Den kan inte förutsäga hur vädret kommer att bli, den kan bara konstatera hur vädret är.

Pinne upp betyder fint och soligt väder, pinne ner betyder regn och rusk. Så funkar det hela. Väderpinnen, s.k. fäbodsbarometer, visar det väder som råder just nu. Den är kul att ha för att man inte riktigt förstår hur den fungerar. Man brukar få en beskrivning av hur man kan tälja sig en själv, när man köper en. Ursprungligen var väderpinnen en rätt lång, avbarkad pinne på en platta, men med tiden har den förfinats och kan sitta i händerna på olika utskurna seriefigurer, som man ska spika upp på väggen.

Väderpinnen känner av det som ”hänger i luften”; fuktighet, hög- och lågtryck. Är det torrt och varmt krymper den och vrider sig uppåt, är det regnigt och blött sväller den och pekar neråt. Så tror vi alla fall. Och är det något mera mystiskt inbyggt i väderpinnarnas avläsning av klimatet, så kan vi ju tro på det också.

Inga Lisa Gustafsson

Från en separator till Tullinge

I visthusboden på Hembygdsgården finns en mjölkseparator i våra samlingar. Den är tillverkad gjutjärn och bleckplåt. Säkert har den använts åtskilliga gånger på den tid då man behövde en sådan. Separatortorn användes till att skilja grädden från mjölken.

Denna version av en separator kallas för "Colibri". Foto: CC0

Separatortorn en svensk uppfinning

Franskättlingen Gustaf de Laval var den som uppfann separatortorn. Den var en praktisk konstruktion för alla i det gamla jordbrukssamhället. Separatortorn har en mycket snabbt roterande behållare, och

den fungerar således som en centrifug. Vid rotationen pressas de tyngre delarna utåt och de lättare samlas i centrum.

Företaget AB Separator grundades 1883 av Gustaf de Laval och Oscar Lamm. Under slutet av 1800-talet tillverkade man separatorer på Kungsholmen i Stockholm, där företaget låg vid Flemminggatan. I deras fabrikslokaler gjöt man alla delar, sådana delar som behövdes för att montera samman allting till en fungerande och praktisk apparat.

Deras huvudkontor fanns där i en klassisk byggnad från den aktuella tiden. Fastigheten där det gamla huvudkontoret låg finns fortfarande kvar. Det aktuella huset har utnyttjats för att visa autentiska miljöer i flera filmer. Min frus bror har faktiskt arbetat i ett av de finaste rummen i det huset. Då var det Idrottsförvaltningen i Stockholm som disponerade dessa lokaler.

Gjutning

Många av oss kommer säkert ihåg hur man själv tillverkade tennsoldater förr i tiden. Man smälte tenn och hällde den flytande metallen i en form. När allt sval-

Huvudkontoret vid Flemminggatan på ett fotografi från 1902. Okänd fotograf

Separators fabriker sedda från Klara sjö. Foto från 1906. Okänd fotograf

nat kunde man dela på formen och ta fram grunden till tennsoldaten.

Principen är likadan för gjutning med andra metaller. Kanske behöver man högre temperaturer för att den aktuella metallen skall smälta. Den varma flytande

metallen hålls sedan i en form av något slag. Formen gjorde man av sand, som lätt kunde återanvändas. Lämplig sand var inte så lätt att hitta – åtminstone inte på Kungsholmen.

Här
på Kungsholmen
låg Separator

Karta från 1915

Sand till gjutformen

Var kunde man hitta lämplig sand? Hur skulle sanden transporteras? Eftersökningarna tog fart och till slut hittade man utmärkt sand i ett grustag i Tullinge, som ligger drygt två mil söder om Stockholm. Där kunde bra sand utvinnas. Man behövde också komma på hur man skulle frakta in sanden till fabrikslokalerna nära Klara sjö i Stockholm.

Lösningen blev en enkel räls mellan grustaget och Tullingesjön. Man skaffade vagnar som passade och kunde rulla fram på rälsen. Med hjälp av vagnarna fraktade man mängder med sand från grustaget ner till stranden. Sanden lastades över på båtar och fraktades vidare in till Stockholm. Vid den aktuella stranden av Kungsholmen kunde man lossa sin värdefulla

last. Sanden från Tullinge användes under gjutningen av delarna till separatormaskinerna.

Bolagets utveckling

När det närmade sig år 1900 fanns det ingen möjlighet att de tunga fabrikerna kunde vara kvar på Kungsholmen i Stockholm. Detta faktum gällde också AB Separator. Man började då se sig om efter en lämplig placering i Stockholms omgivning.

Diskussionerna tog fart om vilken plats som var lämplig för den nya separatorfabriken. Lösningen var ganska given. Man placerade givetvis fabriken i närheten av grustaget i Tullinge. På det sättet slapp man ju att frakta gjutsanden med båtar. År 1894 köpte Separator Hamra

På den här bilden från 1930-talet ser vi AB Separators fabrik i Tullinge. Den ligger intill Tullingesjön.

Foto: CC0

gård på södra sidan av Tullingesjön. Där kunde man ha sin fabriksverksamhet. Ett gjuteri uppfördes 1899-1900 och man byggde även ett tiotal arbetarbostäder. Tillverkningen av separatorer kunde fortsätta i nya lokaler. Vid Tullingesjön finns fortfarande AB Separators gamla fabrikslokaler kvar.

Verksamheten flyttade senare vidare till Tumba, nästa samhälle söderut. Där kallades bolaget för Alfa Laval. I stället för att gjuta delarna till separatoreorna började man alltmer använda bleckplåt. Det gjorde att man inte längre var så beroende av gjutsand. Det livskraftiga bolaget har utvecklat många andra produkter, vilka blivit mycket framgångsrika.

Den fina separator, som vi har i visthusboden, ledde oss vidare till tillverkningen av separatorer. Under sina tidiga år skedde tillverkningen i fabriker på Kungsholmen. De tidigare metoderna med att gjuta delar kräver ju att man har gjutformar. Gjutformarna gjorde man av speciellt utvald och lämplig sand. Den sanden hittade man just i Tullinge. Dit kunde vi dra ut gummibandet den här gången.

Bo Lindman

Lite kuriosas

Sverige lämnade i januari 2019 in en ansökan om att få arrangera Vinter-OS 2026. För att få ett hållbart arrangemang tänkte man sig att hålla ner kostnaderna genom att använda många av de befintliga idrottsanläggningarna i landet. Även anläggningar i andra länder kunde utnyttjas.

En av de anläggningar som skulle byggas nytt var en skidstadion, som man skulle använda för längdskidor och skidskytte. Var skulle den ligga? Huvudalternativet för Sveriges Olympiska Kommitté var att denna skidstadion skulle hamna i Hamra i Tullinge. Jo, den nya skidstadion skulle ligga i just den grusgropen där AB Separator förr tog sin gjutsand ifrån. Detta blev också ett intressant och lite märkligt sammanträffande.

Bo Lindman

I backspeglen

Arkivens dag

Klas Lundkvist höll ett intressant föredrag på Arkivens dag. Foto: Bo Lindman

Andra lördagen i november varje år anordnas ”Arkivens dag” runt om i Sverige. I år var det den 9 november 2019 och på årets tema ”Gömt eller glömt?” hade man valt att lyfta fram Riksantikvarieämbetets uppdaterade fornminnesregister Fornsök. I Upplands Väsby arrangerades dagen av Arkivföreningen tillsammans med kommunarkivet i matsalen i Messingen.

Kommunarkivarien Helen Sperens pratade om kommunarkivets arbete. Arkivföreningens ordförande Göran Aronsson underströk vikten av att föreningarna arkiverar sitt material i kommunarkivet. Hembygdsföreningens ordförande Klas Lundkvist berättade om historien bakom dagens digitala ”Fornsök” och visade

med Upplands Väsby-exempel på hur man söker efter fornlämningar. Under den givande presentationen fick vi många bra ingångar till att börja forska om den lokala historien. Därefter kunde man själv söka efter de fornlämningar man var intresserad av.

Du hittar Fornsök på <https://app.raa.se/open/fornsok> eller genom att skriva in Fornsök eller Fornsök i din webbläsare.

Bo Lindman

Ryssmorden igen

Vi var ett gäng på ca 40 personer som samlades söndagen den 10 november i Ladugården vid Hembygdsgården för att lyssna på ”önskereprisen” om berättelsen om de bestialiska Ryssmorden.

Det är 100 år sedan den grymma Ryssligan härjade i Bollstanäs i Upplands Väsby. Flera människor fick sätta livet till under den tid ligan härjade i den ökända villan i Bollstanäs.

Villan beboddes då av ryska flyktingar som efter Ryska revolutionen skulle starta en rysk/svensk tidning.

Den här bilden är ett montage över de 15 dömda medlemmarna i Ryssligan. Ligeledaren Hadjetlaché finns längst upp till höger. Ryssmordens tre offer finns under medlemmarna.

Foto: CC0

Denna grupp ägnade sig dock åt helt andra saker! Här torterades och dödades flera personer, som man antog var bolsjevikanhängare. Liken sänktes sen i sjön Norrviken i trakten av Sköldnora. I många år har människor som bott i området inte velat bada i sjön, då det fanns en risk att man skulle stöta på en dränkt ryss.

Bosse Lindman berättade den bestialiska historien och visade ett par filmer, som speglade de dramatiska händelserna.

Efter föredraget var det fika och livliga diskussioner om den dramatiska händelserna vidtog.

Susanne Bergman

Hembygdsrörelsens historia

Sent på höstkanten var det åter dags för ett föredrag i föreningens regi. Söndagen den 24 november 2019 samlades omkring 20 personer i Ladugården vid Hembygdsgården. Vi fick höra Klas Lundkvist berätta och visa bilder om hur hembygdsrörelsen utvecklats.

På föredraget nämnde Klas Lundkvist den fina insats Hugo Sabel gjort inom kulturminnesvården.

Foto: Bo Lindman

Redan för flera hundra år sedan fanns det tankar om värdet att bevara den folkliga kulturen. På 1800-talet togs dessa tankar fram på nytt och aktualiserades. Föregångarna till dagens läns museer skapades på 1850-talet och framåt. Man började bilda organisationer inom detta område i slutet av 1800-talet. Skansen i Stockholm och Kulturen i Lund var sådana anläggningar, som inspirerade till skapandet av lokala friluftsmuseer och hembygdsgränder.

Det här föredraget var väldigt givande. Vi som var där fick en bra beskrivning över de strömningar som föregick bildandet av landets hembygdsföreningar.

Bo Lindman

Öppet Hus på Hembygdsgården den andra advent

Den andra advent firades även på andra platser. Foto: Bo Lindman

Den 8 december samlades vi i Mangårdsbyggnaden på Hembygdsgården för att

fira andra advent med kaffe, glögg och pepparkakor. Dagen till ära hade vi bjudit in Ann-Marie Almström för att spela och sjunga för oss och med oss.

Det blev en fantastiskt fin stund med härlig sång och spel på fiol och gitarr. Ann-Marie valde gamla och kända visor, flera av dem var av Fröding och Taube. Hon engagerade även våra gäster att starta en tillfällig ”Hembygdsgårdskör” och att spela på ett par instrument som hon lånade ut.

Ann-Marie berättade också historien och bakgrunden till flera av melodierna och även om författarna. Vi fick t ex veta att Frödings Strövtåg i Hembygden legat på Svensktoppen i 167 veckor! Vi fick också sjunga Stilla Natt på tre språk: tyska, engelska och svenska.

Det blev en både lärorik och njutbar eftermiddag på Hembygdsgården tack vare Ann-Maries gedigna kunskap och stämningfulla sång och musik.

Susanne Bergman

Har du betalt medlemsavgiften?

Bra, om du har förnyat ditt medlemskap i Hembygdsföreningen för år 2020.

Om du ännu ej betalt medlemsavgiften, så är det hög tid att göra det. Medlemsavgiften är 150 kronor per person. Ett inbetalningskort följde med decembernumret av medlemstidningen Hembygden. Hittar du inte det, så kan du använda ett vanligt inbetalningskort. Vi har plusgiro nummer 29 81 91-8. Det är viktigt att du anger ditt namn och medlemsnummer (som finns överst på baksidan av detta nummer). Även nya medlemmar är välkomna!

Almqvistaren

Ack, vad man litet förstår av sitt eget bästa!
Men så är det med det mesta
här i världen.

CJL Almqvist, ur "Målaren"

Upplandskubb – historiskt bröd med EU-skydd

Upplandskubb.

Foto: Tommy Arvidsson/
Upplandsmuseet

I detta nummer av Hembygden kan vi läsa om några eminenta kokfruar från trakten, så varför inte ge rum åt några ytterligare rader om mat och bak.

Många av Sveriges landskap, kanske alla, har sina speciella rätter som anses representera landskapet. Det är ostkaka från Småland, spettekaka från Skåne, pitepalt från Norrbotten, kroppkaka från Öland osv. Vi bor i landskapet Uppland och vad har vi här att bjuda på, jo Upplandskubb. Obs ej att förväxla med mandelkubb, som är ett kaffebröd medan upplandskubben är ett matbröd.

Om man går närmare in på saker och ting så blir de mera komplicerade. Upplands-

kubben är ursprungsskyddad av EU. Det innebär att brödet endast får framställas i Uppland med uppländska råvaror och efter uppländskt originalrecept. Kubben blir ett sorts kulturarv.

Och vad är Upplandskubb? Det är ett bröd med anor från 1800-talet, historiskt sett. I kubbdegen ska finnas rågmjöl, vetemjöl, salt, jäst, sirap och vatten. Brödet kokas i vattenbad på spisen i en speciell form och det tar ca: fyra timmar innan det är färdigt. (Det ska aldrig in i ugnen).

Upplandskubb tillverkas inte i stor skala. Man kan köpa det i Grillby och Vendel, där det finns små kubbkokerier och det brukar förekomma på en del julmarknader i Uppland. Vill man bli en riktig tillskyndare av kubb och gamla traditioner, kan man gå med i föreningen Upplandskubbens Vänner, som har säte i Uppsala. Eller börja med att läsa "Pölsan" av Torgny Lindgren, där man åker Norrland runt och provsmakar pölsa på olika orter för att hitta den ultimata och få reda på hemligheterna med ingrediensernas särart. Till pölsa kan med naturligtvis äta Upplandskubb – dubbel njutning.

Inga Lisa Gustafsson

Vad händer med grinden till hembygdsgården?

I november 2019 gick grinden inte att stänga. Kommunen hade lovat att renovera den kärva och ruttna grinden. Men så en dag hände det något.

Grinden var borta, staketet nedplockat, gropar grävda för nya stolpar.

Ytterligare några dagar gick och så står där nya stolpar. Någon vecka senare började staketspjälorna komma på plats.

Oj, nu är grinden på plats, allt skräp är bortforslat. I vår blir det en målning till och eventuell finjustering av grinden.

Text och foto: Ingegerd Peterson

Varför heter det så?

Vid **Odenslunda** bör en lund helgad åt Oden ha funnits och vid Vilunda – 'vi' betyder kultplats – fanns också en offerplats. Torsåker däremot, har inget med guden Tor att göra. Under medeltiden och en god bit in på 1700-talet skrevs namnet Tjursåker (Tjulsåker). Av mansnamnet Thivdrick kanske åkern fick sitt namn..

Nibble har som grund det fornnordiska ordet -bol, som bl.a. har innebörden 'boplatz, gård'. Tidigare skrivningar av namnet Nibble var Nyböle, alltså en nyodling, kanske för en större gård.

Vallensjö har namn efter en sjö, som lär ha avsnörts från Vallentunasjön omkring 600 e Kr och numera är utdikad. Forskarna är inte eniga om ordet 'vallens' betydelse i detta fall.

Sköldnora (Skieldinor år 1291). Läget vid ett nor, en förträngning av sjön Norrviken, har gett efterleden. Första leden kan vara ett äldre namn på sjön. I Jonas Love Almqvists "Folklichsberättelser" heter gården Skällnora.

Fornboda. En uppfattning inom ortnamnsforskningen är att ordet -boda syftar på "primitiva bodar för vistelse vid slättermarkerna samt för förvaring av det slagna höet". Andra betydelser är 'jakt-

koja, sjöbod, fiskebod'. Förleden 'forn' är ett fornsvenskt ord, som bl.a. betyder fjärran. Kanske låg Fornboda långt ifrån gården den hörde till.

Sättra. Sätternamn är talrikast i Mälardalskapen och i Östergötland. Det fornsvenska ordet säter kunde dels betyda 'vistelseort, bostad', dels 'utmarksäng, skogsäng'. Det är den senare innebörden, som ordet har i de flesta -sätternamn och säkert gäller det också vårt Sättra.

Harva skrevs i medeltida handlingar Hervada. En gissning är att ett vadställe har givit gården dess namn. Det äldsta Harva låg längre åt norr och närmare vatten. Ordet 'har(a), hare' har betydelsen stengrund, mindre skär, stenig holme'.

Grimstahamn. Namnet ser ut att antyda att Grimsta (Bollstanäs) i Fresta hade ett s.k. sjöviste vid Skarven för sina målarsfärder.

Älvsunda hette tidigare Erlesunda och har tydligen ingenting med älv att göra. Många gårdsnamn har som förled ett mansnamn, kanske är det så även när det gäller Erlesunda.

Oxunda slutar ju inte på sunda utan på -unda. Det kan ändå ha att göra med vat-

ten. Und är fornnordiska och betyder sjö och finns som slutled i en rad sjönamn, t.ex. Jällunden i Småland.

Antuna. Förleden torde inte ha något med anor att göra utan borde rätteligen uttalas med kort a, då det av äldre skrivingar att döma snarast är en förkortning av ett Andor- eller Andartunum (1351).

Förleden är dunkel, efterleden -tuna betecknar ofta en stor och viktig by, handelsplats, befäst plats.

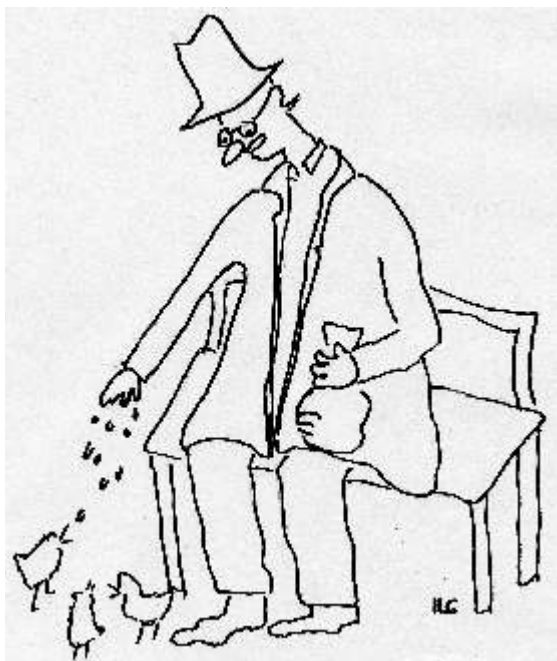
Inga Engdahl (repris)

Källor:

A Nordström, J Curman: En bok om Upplands Väsby

K Calissendorff: Ortnamn i Uppland

Karlssons funderingar

Man skulle ta ut pengarna från banken och sticka någonstans. Åkersberga kanske?

Friluftsmuseet Gunnes Gård

Gunnes gård är en rekonstruktion av en vikingatida gård från 1000-talet. Gården, som består av ett flertal byggnader, ligger i ett fornlämningsrikt område där djuren betar på gravkullarna.

Verksamheten är ofta igång på Gunnes gård. Gårdsområdet omges av flera tisdypiska hus från vikingatiden.

Foto: Bo Lindman

Etta av de vikingatida husen på Gunnes gård.

Foto: Bo Lindman

Interiören i ett av husen. Där finns bland annat inredning i form av bäddar. Foto: Bo Lindman

Varje år är det Vikingamarknad första helgen i september. Ofta kan man då se bataljer mellan vikingar.
Foto: Bo Lindman

I området kan man se och uppleva hur det var att leva på en bondgård för tusen år sedan. Gunnes gård är unik och känd långt utanför Sveriges gränser. Uppbyggnaden av området är gjord i samarbete med

Stockholms läns museum och gården drivs av Upplands Väsby kommun. Fri entré.

Inga Lisa Gustafsson

GÖR SOM SIGGE,
GÅ MED PÅ VANDRING!

Vågrätt

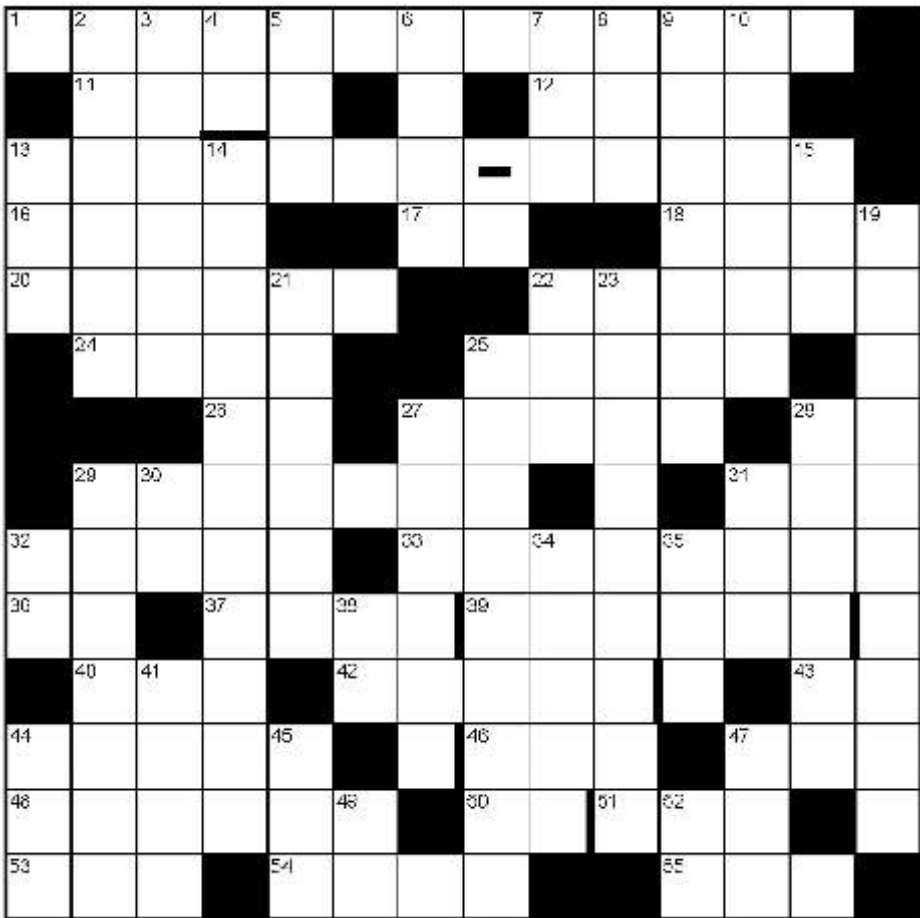
1. Ersattes av Vilundavallen
11. Vin
12. Kulle i Jerusalem
13. Tillsammans med Gunnar Lindkvist skötte han gamla biografen
16. Beklaga
17. Pers motsats
18. Motstycke
20. Ånger
22. Kan en del gå ned i
24. Gammaldans
25. Ansiktsfärg
26. Stort mästerskap
27. Fult att begå
28. God sådan behövs ibland
29. Tredubbel
31. Efter sår
32. Används vid ålfångst
33. Utför hemlig spaning
36. Skarpkantat grus
37. Ensam i sitt slag
39. Kalasas
40. Förrolig
42. Är ljust hår
43. Församling i Dalsland
44. Äldre Fordmodell
46. Far till Sem
47. Åtgärd
48. Danskt rederi
50. Tidigare Eder
51. Sväng
53. För matlagning eller bak
54. Används vid rördragning
55. Föremål som hör ihop

Lodrätt

2. Optimus största konkurrent
3. Sådan
4. Åkunderlag
5. Tidigare välkänt Stockholmsföretag
6. Biståndsmyndighet
7. Portvakt på Optimus under många år
8. Norrman och redskap
9. Dansk ö
10. I överensstämmelse med
13. Angår
14. Apparat för mätning av värme
15. Finns blekingsk
19. Går det ibland
21. Kinesisk båt
22. Bör man ej vara
23. Hög smal ställning
25. Hur klarade sig folk tidigare utan den?
27. Kan man få i 26 vågrätt
28. Var Rak-Lasse
29. Ärtans dag
30. Se 26 vågrätt
31. ... bör man, annars dör man
32. Klöver, gräs
34. Högsta mansrösten
35. Skola med gott rykte
38. Decibel
41. Den är långsträckt
45. Knark
47. Var hälsad
49. Hårt slag?
52. Där gladda Stefan Holm oss

Korsord 1 - 2020

Konstruktör: Lennart Hedlund

När du löst korsordet skriver du ditt namn och din adress.

Lösningen insändes senast onsdagen den 26 februari 2020 till:

Hembygden
Box 40
194 21 Upplands Väsby
Märk kuvertet med "Korsord 1 - 2020"
eller digitalt till info.uvhbf@gmail.com

Lösning till jultävlingen 2019

Vi undrade vem som dolde sig bakom tomtemasken.

Rätt svar: Carl Jonas Love Almqvist.

Illustrerade ordspråk och talesätt

Det blir alltid nån råd, sa gumman,
gräddade pannkakor på huggkubben.

Har du ny address?
Tänker du flytta under året?

**Kom ihåg att
meddela adressändringen**

till Hembygdsföreningen!

Upplands Väsby Hembygdsförening

STYRELSE 2019-2020

Klas Lundkvist, ordförande	070-673 63 47
Ingegerd Peterson, vice ordförande	073-806 84 04
Ann-Christin Jyttner, kassör	070-753 34 33
Susanne Bergman, ledamot	590 858 84
Gunilla André, ledamot	590 338 34

Telefon

ERSÄTTARE

Berit Östman	073-667 14 92
Kjell Ehrnholm	070-330 97 87
Ulla Ekengren	076-309 15 32
Niklas Johansson	072-500 22 75
Margareta Norén	070-799 25 01

MEDLEMSBLADET HEMBYGDEN

Bo Lindman	070-716 52 43
Redaktionsgrupp, se sidan 2	

REVISORER

Ordinarie

Ove Gustafsson
Anita Bergqvist

Ersättare

Anette Ehrnholm
Ali Kashefi

VALBEREDNING

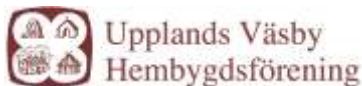
Roland Storm, sammankallande	070-729 27 60
Lars Nyström	070-821 41 90

Besök gärna vår webbplats: www.hembygd.se/upplands-vasby

Upplands Väsby
Hembygdsförening
Box 40
194 21 Upplands Väsby

E-post
info.uvhbf@gmail.com
Besöksadress
Hagvägen 2/Pukslagargatan

Plusgiro
29 81 91-8
Årsavgift (2020)
150 kr

Upplands Väsby Hembygdsförening

År 1954 bildades Upplands Väsby Hembygdsförening. I föreningen vill vi tillsammans öka kunskapen om kommunen, vårda kulturarvet och påverka det som händer just nu.

Vi som är medlemmar arbetar för att

- väcka och förstärka den djupa känslan för hembygden
- bevara den lokala historien, kulturhistoriska platser och föremål
- sprida kunskaper om hembygden och om våra traditioner till gammal och ung
- genomföra olika evenemang, gärna sådana där flera generationer kan träffas
- lämna våra synpunkter på bebyggelse- och planeringsfrågor

Under verksamhetsåret har vi ett stort antal evenemang. Vi visar och berättar om bygden och vår lokalhistoria.

Inom föreningen arbetar vi för att våra samlingar och arkiv skall bli en bra kunskapskälla. Vi samlar anteckningar, dokumentationer, böcker, fotografier och föremål.

Vi vårdar Hembygdsgården som vår naturliga mötesplats och att den skall vara en välkomnande och intressant plats att besöka.

Välkommen att kontakta oss, om du har funderingar eller frågor.
Du får gärna komma med i vår aktiva skara!

Besök gärna vår webbplats: www.hembygd.se/upplands-vasby